

ТЕКСТ – ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnads/2009_2/09vrvppf.pdf.

2. Гальскова П.Я. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика: учеб. пособие [для студентов] / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. – 3-е изд., стер. – М.: Akademia, 2006. – 333 с.

3. Гуревич Р.С. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навч. посібник [для студ. пед. ВНЗ] / Роман Семенович Гуревич. – Вінниця: Планер, 2005. – 366 с.

4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

5. Canale M. From communicative competence to communicative language pedagogy // In J.C. Richards & R.W.Schmidt (eds), *Language and Communication*. – London & New York: Longman, 1983. – P. 2 – 27.

6. Bachman L.F. *Fundamental Considerations in Language Testing*. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 321 p.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2015

УДК 811.378

Оксана Кравчук, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ТЕКСТ – ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

У статті представлено короткий опис використання прецедентних текстів на заняттях із сучасної української літературної мови. Обґрунтовано застосування таких текстів як засобів формування мовнокомунікативної компетентності вчителя-філолога.

Ключові слова: текст, лінгвістичний аналіз тексту, прецедентний текст, компетентність.

Літ. 7.

Оксана Кравчук, кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинского языка
Луганского национального университета имени Тараса Шевченко

ТЕКСТ – СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЛИНГВОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛЯ-ФИЛОЛОГА

В статье представлено короткое описание использования прецедентных текстов на занятиях современного украинского литературного языка. Обосновано применение таких текстов как средств формирования лингвокоммуникативной компетентности учителя-филолога.

Ключевые слова: текст, лингвистический анализ текста, прецедентный текст, компетентность.

Oksana Kravchuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Ukrainian Language Department
Luhansk Taras Shevchenko National University

TEXT AS THE WAY TO FORM LANGUAGE AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A LANGUAGE TEACHER

The publication contains a brief description of using precedent texts at the lessons of Modern Standard Ukrainian. The usage of such text as the way to form language and communicative competence of a language teacher was proved.

Keywords: text, linguistic analysis of text, precedent texts, competence.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням сучасного освітнього процесу є виховання всебічно розвиненої компетентної особистості, яка бездоганно володіє словом, уміє правильно висловлювати свої думки. Компетентний, за тлумачним словником, – це той, “який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий” [6, 250].

Орієнтація навчання української мови на розвиток умінь спілкуватися вимагає опори на

текст, що стає повноправним об’єктом дослідження як максимально інформативна одиниця мовлення, яка інтегрує значення всіх мовних засобів. Незаперечним є те, що текст – ефективний засіб навчання мови, тому розроблення шляхів його аналізу актуальне для лінгводидактики.

На сучасному етапі посилена увага до тексту пов’язана з входженням України до європейського освітнього простору, зі зміною цільових акцентів навчання мови, що відбито в Законі про вищу

освіту, Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, концепціях, освітніх стандартах, чинних програмах. Текст, уключений до процесу навчання, є актом мовленнєвої діяльності й може бути “як опорою, так і метою, як продуктом, так і процесом” [4, 10].

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми вивчення тексту з різних поглядів присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців (О. Анісімова, Л. Бабенко, Н. Валгіна, Л. Варзацька, Л. Величко, В. Виноградов, О. Ворожбитова, І. Гальперін, С. Голобородько, А. Загнітко, Н. Зарубіна, Л. Златів, Ю. Казарін, І. Ковалик, І. Кочан, М. Крупа, В. Кухаренко, Т. Ладиженська, Ю. Логман, Л. Новіков, В. Одинцов, В. Мельничайко, А. Нікітіна, М. Пентиліук, Л. Руденко, О. Селіванова, Н. Чепелєва, Л. Щерба та інші). Дослідники вважають, що хоч система мови вже достатньо глибоко вивчена й обґрунтована, але багато важливих явищ не можна пояснити на рівні слів і речень. Тому детальний опис окремих частин мовної системи вимагає вивчення тексту, який повинен стати основою мовознавчих досліджень.

Мета статті – дослідити текст як засіб формування мовнокомунікативної компетентності майбутнього вчителя-філолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Текст – поняття складне й багатогранне, його вивчення допомагає усвідомити роль, яку він виконує в процесі навчання мови, для забезпечення спілкування в різних мовленнєвих ситуаціях, а також у процесі його аналізу. Текст є основою комплексного формування мовнокомунікативної компетентності сучасного вчителя-філолога.

Кожному текстові властива певна стилістична належність. Основну частину мовного матеріалу в будь-якому функційному стилі складають загальномовні, міжстильові засоби, але ядро утворюють своєрідні мовні засоби, які й допомагають визначити його стиль. Текст кожного стилю може бути в усній і писемній формі. Зазначаємо, що лінгвістичний аналіз повинен використовуватися в роботі з текстами різних стилів мови, тобто об’єктом лінгвістичного аналізу тексту (надалі ЛАТ) “може бути науковий, офіційно-діловий, публіцистичний і художній тексти, усний виступ, діалог тощо” [7, 291], а також тексти епістолярного та конфесійного стилів.

Загальновідомо, що вираження змісту пов’язане з типологією текстів у різних стилях і жанрах, оскільки “будь-який стиль нерозривно пов’язаний з висловлюваннями й з типовими

формами висловлювань, тобто з мовними жанрами” [1, 240]. Жанр – це різновид функційного стилю [2, 60], це “спосіб пізнання дійсності й спосіб репрезентації пізнаного” [5, 7], тому стиль і жанр є двоєдиними, а значить їх не варто розривати. Отже, мовний матеріал перебуває в тісному взаємозв’язку зі змістом і смислом тексту.

Функційно-стильова належність тексту пов’язана з проблемою типів мовлення. Науковці (М. Вашуленко, Т. Ладиженська, М. Львов, В. Мельничайко, М. Пентиліук, М. Стельмахович та ін.) виділяють функційно-сміслові типи мовлення: розповідь (оповідання) – інформація про події, явища, вчинки людей; роздум (міркування) – обґрунтування тез за допомогою доказів; опис – змалювання характерних ознак зображуваного. Типи мовлення властиві тим жанрам, які тяжіють до літературних форм. У чистому вигляді їх спостерігаємо рідко.

Для нас важливе значення має проблема виділення типів текстів, що в сучасній лінгвістичній науці кваліфікують як класифікацію текстів (І. Кочан, К. Накорякова, О. Селіванова), типологію текстів (Ф. Бацевич, Н. Валгіна), групування текстів (М. Сікорський) тощо. Сучасні класифікації текстів ґрунтуються на різних підходах – лінгвістичному, психолінгвістичному, соціологічному, власне комунікативному. Це спричинено природою самого тексту, його поліаспектністю, а тому “єдиної й вичерпної класифікації текстів ще не створено” [3, 66].

Лінгвістичний підхід передбачає поділ текстів за формою існування (усний чи писемний), характером відображення дійсності (художній, нехудожній), комунікативною метою (розповідь, опис, роздум), кількістю учасників текстотворення (монолог, діалог (полілог)).

За психолінгвістичним підходом тексти поділяють за мірою алгоритмізованості та евристичності (фіксовані, нефіксовані, напівфіксовані), мірою спонтанності (спонтанні й підготовлені), мірою експліцитності (словесно виражені) та імпліцитності (словесно невиражені).

Зразком соціологічного підходу є класифікація текстів за формою вираження (усні й писемні), типами функційно-жанрових різновидів мовлення (розмовно-побутові, офіційно-ділові, наукові, публіцистичні, епістолярні, конфесійні, художні (поетичні, прозові, драматичні), функційним призначенням (інформаційні, емотивні тощо).

За комунікативним підходом класифікують тексти на такі, що спрямовані на процес (розповіді, науково-популярні тексти), результат (наукові тексти, ділові листи, художня література) [3, 65].

Отже, один і той же текст одночасно може бути зарахований до різних типологічних груп.

На сучасному етапі наявні класифікації доповнили ще одним типом тексту – прецедентним (Ю. Караулов, В. Костомаров, Д. Гудков, І. Захарченко, В. Червоних та інші). Це текст, основними ознаками якого є особлива значущість для окремих особистостей і для значної кількості осіб у пізнавальному або емоційному плані, текст, що має надособистісний характер, тобто добре відомий широкому оточенню особистостей, включаючи їхніх попередників і сучасників. Зміст цих текстів цілком зрозумілий без додаткових коментарів.

Прецедентним текстом вважається загальновідома інформація. Такі тексти добирають зі Святого Письма, національної та світової класики, з фольклору. Важливою їх ознакою є актуалізація змісту цитатою, ознакою, натяком, відсиланням. Уважаємо, що оволодіння прецедентними текстами рідної культури – важливе завдання самовиховання особистості.

На практичних, лекційних заняттях у вищих навчальних закладах з курсу сучасної української літературної мови студенти виконують різні види робіт з прецедентним текстом. Подаємо зразки деяких вправ, орієнтованих на частковий або повний лінгвістичний аналіз тексту.

Вправа 1.

Текст 1. Доведіть, що в тексті чотири складних синтаксичних цілих. Доберіть заголовки. Складіть простий план тексту, визначте його стиль. Поясніть наявні орфограми й пунктограми.

Великдень – день воскресіння Ісуса Христа, одне з найбільших свят християн. Ще до виникнення християнства це було свято весняного сонця й пробудження природи від зимового сну.

Після Масниць починався Великий піст. Сім тижнів не можна було їсти м'яса, сметани, масла.

Тиждень перед Паскою називався Вербним. У церкві освячували вербу. Найголовніші дні тижня – Чистий четвер і Страсна п'ятниця. У суботу святити паску, писанки, різні страви й речі.

У ніч із суботи на неділю в церкві відбувалася святкова служба – всенощна. Так починалося свято, яке продовжувалося три дні (З журналу).

Текст 2. Зособливим хвилюванням пишу слово “мама”, і пам'ять мимоволі воскрешає безсмертні імена Матерів, які стали втіленням вселюдської доброти, мудрості, ніжності, любові. Згадаю імена їхніх синів, доньок, які є вищою гордістю людства, уособленням його багатівкової гідності, мужності, генія.

Погодьтеся: здавна все, найсвятіше, найдорожче втілювалося в нашій свідомості в

образ Матері. Сивої давнини сягає духовно-етична традиція: Батьківщину називають матір'ю, землю – матінкою. І це природно, адже Матір стоїть біля колиски майбутнього народу. Не випадково її образ у всі часи був найбільш хвилюючим, найбільш привабливим для багатьох митців. Кращі з них на століття оспівали у своїх творах священні почуття материнства, трепетну любов до Матері.

Нехай у всій країні нашій проляжуть нові стежки любові до наших матерів. Вони – вічно живі пам'ятники великої історії.

Нехай грядущі покоління із вдячністю схилять свої голови перед величчю моральності, благородства покоління нинішнього, перед любов'ю нашою до тих, хто дав життя і час ім'я – мама (М. Машенко).

Виконуючи такі вправи, студенти виробляють практичні вміння й навички обґрунтування тексту та його характерних категорій, удосконалюють навички визначення стилю й типу мовлення, учаться знаходити й пояснювати складні синтаксичні цілі, мовні засоби міжфразового зв'язку, з'ясовувати роль ключових слів, повторюють орфографічні й пунктуаційні правила, розвивають творче мислення, збагачують, уточнюють і активізують словниковий запас.

У процесі проведення лекцій з морфології в першу чергу звертаємо увагу на те, що частини мови виступають засобами міжфразового зв'язку. Студенти не бувають пасивними спостерігачами, вони залучені до процесу аналізу, роблять висновки. Так, під час лекції з коментарями з теми “Займенник” тексти проектуємо на екран. Трьохкурсники в процесі аналізу обґрунтовують, що займенник виявляє себе носієм багатьох стилістичних властивостей і в тексті є елементом змісту та форми – виступає ефективним виражальним засобом. Окрім того, студенти-словесники, визначаючи граматичні значення займенників, одразу з'ясовують, які з них виступають засобом зв'язку.

Текст 1. *Шануй і поважай матір і батька. Вони дали тобі життя. Ти будеш дорослою людиною, але для матері й батька до останнього їхнього подиху залишишся дитям. Своєю працею й піклуванням вони несуть радість у твою коліску. Не забувай, що батьки також мають право на радість.*

Шануй і поважай бабусю й дідуся... Дорожи честю сім'ї, оберігай її, як святиню. Де б ти не був, ніколи не забувай про свою рідну домівку. Завжди пам'ятай про неї (В. Сухомлинський).

Під час вивчення теми “Спосіб дієслова для аналізу часто добираємо прецедентні тексти.

Вправа. Текст 1. Уважно прочитайте текст, визначте стиль, назвіть характерні мовні ознаки. З'ясуйте спосіб дієслів у тексті, поясніть їх роль. Поясніть уживання великої букви.

Отче наш, що еси на небесах! Нехай святиться ім'я Твоє, нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя як на небі, так і на землі. Хліб наш насущний дай нам сьогодні; і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим; і не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого.

Бо Твоє є Царство, і сила, і слава Отця, і Сина, і Святого Духа нині, і повсякчас, і навіки-віків. Амінь.

Помилуй нас, Господи, помилуй нас, бо жодного оправдання не маючи, ми грішні, Тобі як Владиці цю молитву приносимо: помилуй нас. Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові.

Господи, помилуй нас, бо на тебе ми надіємось.

Вивчення односкладного речення також благодатний матеріал для лінгвістичного аналізу прецедентних текстів конфесійного стилю.

Вправа 1. Прочитайте текст, визначте його стиль, назвіть характерні мовні ознаки. Поясніть, яку роль відіграють односкладні речення, визначте їх тип. З'ясуйте роль звертань.

Пресвята Тройце, помилуй нас; Господи, очисти гріхи наші; Владико, прости беззаконня наші; Святий, зглянься і зціли немочі наші, імені Твого ради. Господи, помилуй. Господи, помилуй. Господи, помилуй.

Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові нині, і повсякчас, і навіки-віків. Амінь (Молитва до Пресвятої Тройці).

Висновки. Виконання таких вправ сприяє створенню на заняттях комунікативних ситуацій, спонукає студентів до мовленнєвої творчості, отже, сприяє формуванню мовнокомунікативної компетентності майбутнього вчителя-філолога. Це

керований процес становлення професіоналізму. Шлях від сприймання, розуміння, аналізу близького, знайомого, довершеного за змістом і формою тексту приводить до досконалих власних висловлювань.

Висловлені в статті міркування не претендують на остаточне розв'язання проблеми використання прецедентного тексту як засобу формування мовнокомунікативної компетентності майбутнього вчителя-філолога, а відбивають лише деякі аспекти цієї роботи і є перспективним напрямом для подальшого наукового пошуку.

1. Бахтин М.М. Проблема речевих жанров / М.М. Бахтин // Полн. собр. соч.: в 7 т. – М.: Рус. слов., Т. 1. – 1956. – 856 с.

2. Єрмоленко С.Я. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бирик, О.Г. Тодор; за ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 222 с.

3. Єценко Т.А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. / Т.А. Єценко. – К.: ВЦ "Академія", 2009. – 264 с.

4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

5. Синельникова Л.Н. Филологический анализ текста (методология и практика) / Л.Н. Синельникова, П.В. Черниенко // Проблемы филологии: сб. науч. пр., посвященных 70-летию ун-ту. – Луганськ, 1993. – С. 3 – 13.

6. Словник української мови. К.: Наук. думка, 1973. – Т. 4. – 840 с.

7. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Укр. енцикл., 2000. – 824 с.

Стаття надійшла до редакції 5.11.2015

“Справжнє щастя – це не багатство чи добробут, не людська слава чи влада, ні жодна людська справа, якою корисною вона б не була, – чи то наука, чи техніка, чи мистецтво, – ні жодне творіння, лише Бог один, що є джерелом усякого добра і любові:

Багатство є великим ідолом нашого часу; багато людей йому спонтанно поклоняються. Вони вимірюють щастя майном, а через майно вимірюють гідність (...). Усе це йде від нашого переконання, що з багатством можна все. Отже, багатство є одним із сьогоднішніх ідолів, а іншим є популярність. (...) Дійшло до того, що популярність – бути відомим і чинити шум у світі – вважають добром самим у собі, найвищим добром, предметом дійсної пошани”.

Катехизм Католицької Церкви 1723

